

צדקה ממני

ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני כי על כן לא נתתיקה לשלה בני: (בראשית לח כו).¹

שמות רבה ל יט, פרשת משפטים – יהודה דן דין אמת

ולמה נתן הקב"ה כתר ליהודה? והלא לא לבדו הוא גיבור מכל אחיו, והלא שמעון ולוי גיבורים היו, והאחרים? אלא שדן דין אמת לתמר, לכן נעשה דיין לעולם.² משל לדיין שבא דין של יתומה לפניו וזיכה אותה, כך יהודה בא דין תמר לפניו שתישרף והוא זיכה אותה מפני שמצא לה זכות. כיצד? היו יצחק ויעקב יושבים שם וכל אחיו והיו מחפצים אותו.³ הכיר יהודה למקום ואמר אמיתת הדבר ואמר "צדקה ממני" ועשאו הקב"ה נשיא.⁴

תוספתא מסכת ברכות (ליברמן) פרק ד הלכה יח – יהודה הודה בתמר

מעשה בארבעה זקנים שהיו יושבין בבית שער של ר' יהושע: אלעזר בן מתיא וחנניא בן כינאי ושמעון בן עזאי ושמעון התימני. והיו עסוקין במה ששנה להם ר' עקיבא: מפני מה זכה יהודה למלכות? מפני שהודה בתמר. הוסיפו הן מעצמן: "אשר חכמים יגידו ולא כחדו מאבותם, להם לבדם נתנה הארץ" (איוב טו יח).⁵ אמר להם: וכי נותנין שכר על העבירות?⁶

מסכת סוטה דף י עמוד ב – הכרה ולא הלכה

אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב, ואמרי לה אמר רב חנא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא, ואמרי לה אמר רבי יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי: נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים. מנלן? מתמר. "הִכַּר נא" - א"ר חמא ברבי חנינא: ב"הִכַּר" בישר לאביו, ב"הִכַּר" בישרוהו; ב"הכר" בישר - "הכר נא הכתונת בנדך היא" (בראשית לו לב), ב"הכר" בישרוהו - "הכר נא למי החותמת והפתילים והמטה

¹ כבר נדרשנו ודרשנו בפרשת יהודה ותמר בדברינו [מעשה יהודה ותמר נקרא ומתרגם](#) בפרשה זו בשנה האחרת. והפעם ברצוננו להתמקד בדו-שיח הגלוי והסמוי שבין תמר ליהודה. בפרט בדבריו של יהודה, אשר בתגובה לאמירתה של תמר: "הכר נא", הכיר והודה ואמר: "צדקה ממני". מקצת מדברינו יחזרו על דברים שהבאנו שם ומקצת ישנו ויחדשו. שהרי "אי אפשר לבית מדרש בלא חידוש" (חגיגה ג ע"א) "ודברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר" (על פי ירושלמי ראש השנה פרק ג הלכה ה).
² המבחן של מלך, של כל שלטון, הוא באופן שהוא מכבד את החוק ועושה משפט: "מלכי בית דוד - דן ודנין אותך" (סנהדרין יט ע"א). ראה דברינו [פרא בסיליוס נומוס אגרופוס](#) בפרשת וירא.

³ למרות שראו את החותמת והפתילים, היו כל הסובבים מוכנים לחפות על יהודה (חיפוי הוא ההפך מ"חף"). לא ברור למה המדרש מכניס כאן את יעקב ויצחק והופך אותם לדיינים מטי-משפט? האם הוא מרמז לקשי ליבם של דיינים בדורות אחרים, או שמא הוא פשוט רוצה להעצים את הודאתו של יהודה? כבר הערנו על מדרש מופלא זה בדברינו [מעשה יהודה ותמר נקרא ומתרגם](#) וכן [במדרש המעצים](#) ולא נחזור על הדברים כאן.

⁴ בתורה יהודה הוא נשיא, ראש לנשיאים ולמחנות כמתואר בספר במדבר. ואח"כ גם מלך כפי שמבדך אותו אביו: "לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו" (בראשית מח י) וממנו בית דוד. מלך או נשיא, יהודה יודע להודות כאשר הוא שוגה או טועה (וכבר הערנו שאפשר שיש קשר בין מלך ובין להימלך בדתו). תכונה זו טבועה בשמו ובאופיו הראשוני. ראה מדרש תנחומא (בובר) פרשת ויחי סימן יב: "יהודה אתה יודוך אחיך, אתה בשמך הודת. אמך כשילדה אותך. אמרה: הפעם אודה את ה' (בראשית כט לה). ומה ראתה להודות ביהודה? אלא ילדה לראובן, וראה דתן ואבירם ולא הודת בו. ילדה לשמעון וראתה זמרי ולא הודת בו. ילדה ללוי וראתה קרח ולא הודת בו. כיון שילדה ליהודה מיד הודת בו, שהוא הודה במעשה תמר, שנאמר: ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני. א"ל אביו: אמך הודית בך ואתה הודית, לפיכך אחיך יודו לך". שים לב להבדל בין האבא (יעקב) לאמא (לאה). לאה רואה תכונה זו של יהודה ברגע לידתו. האבא, יעקב, רק בסוף ימיו. האמהות הן שנותנות לכל הבנים את שמם (חוץ מאחד, מי הוא?).

⁵ פסוק זה משמש מוטו לרעיון מרכזי בכל ספר בראשית שהתורה אינה מכסה על מעשי האבות או מיפה אותם. בכך מתקשר מעשה יהודה ותמר לסיפורים רבים אחרים בספר בראשית (גם לדינה ושכם?). אך במיוחד לסיפור [יוסף ואשת פוטיפר](#) שגם הוא בפרשתנו. ראה בראשית רבה פז ו: "מטרונה שאלה את ר' יוסי, אמרה לו: אפשר יוסף בן שבע עשרה שנה היה ועומד בכל חומו, היה עושה הדבר הזה? הוציא לפניו ספר בראשית והתחיל קורא לפניו מעשה ראובן ובלהה, מעשה יהודה ותמר. אמר לה: מה אם אלו שהם גדולים וברשות אביהן לא כסה עליהם הכתוב, זה שהוא קטן וברשות עצמו על אחת כמה וכמה".

⁶ "אמר להם" הוא ר' טרפון שחולק על דעתו של ר' עקיבא שבשמו נאמרו דברים אלה. ר' טרפון סבור שיהודה זכה למלכות לא משום שהודה במעשה תמר ("וכי נותנים שכר על העבירות"?), על כך דיו שנמחל לו והציל עצמו מן המיתה. גם לא משום שהציל את יוסף ואמר: "מה בצע כי נהרוג את אחינו" (על כך: "דיה להצלה שתכפר על המיתה"). אלא, "מפני הענווה", מפני שערב את יוסף. ויש גם דעה שיהודה זכה למלכות מפני שקפץ ראשון לים בקריעת ים סוף (ראה דברינו [מי ירד לים תחילה](#) בשביעי של פסח). "מפני מה זכה יהודה למלכות" הוא נושא שנגענו בו מספר פעמים ואולי נזכה לדון בו פעם בשלמות. לעניינינו, די לנו בארבעה חכמים אלה, כולם תלמידי ר' עקיבא, שסבורים שיהודה זכה למלכות משום שהודה במעשה תמר. ר' טרפון אולי צודק מבחינה מוסרית: "די להודאה שתכפר על הביאה". מי שמודה בחטא שעשה, אינו צריך לקבל שום פרס. את נפשו הציל ודי לו בכך - "דיה להצלה שתכפר על המיתה". אבל ברור לכל מה היה מעמדה של תמר מול יהודה. כנענית, אלמנה, מתחפשת לזונה, מול "גבר בעמיו", איש מכובד, עשיר (מן הסתם) ומכובד השייך למשפחה גדולה ומיוחסת. בנקודה זו, של הודאת יהודה ואמירתו האמיצה: "צדקה ממני" אנו רוצים להמשיך.

האלה"ה.⁷ "נא" - אין נא אלא לשון בקשה, אמרה לו: בבקשה ממך, הכר פני בוראך ואל תעלים עיניך ממני.⁸ "ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני" (בראשית לח כו). - היינו דאמר רב חנין בר ביזנא א"ר שמעון חסידא: יוסף שקידש שם שמים בסתר - זכה והוסיפו לו אות אחת משמו של הקב"ה, דכתיב: "עדות ביהוסף שמו" (תהלים פא ו), יהודה שקידש שם שמים בפרהסיא - זכה ונקרא כולו על שמו של הקב"ה.⁹ כיון שהודה ואמר: "צדקה ממני", יצתה בת קול ואמרה: אתה הצלת תמר ושני בניה מן האור, חייך שאני מציל בזכותך ג' מבניך מן האור; מאן נינהו? חנניה מישאל ועזריה.¹⁰ צדקה ממני - מנא ידע: יצתה בת קול ואמרה: ממני יצאו כבושים.¹¹

בראשית רבה פרשה פה סימן יא – הוא והיא צריכים לצאת

"היא מוצאת"¹² - א"ר יודן: מכאן שנאבדו והמציא הקב"ה אחרים תחתיהן, כמו שאתה אומר: "או מצא אבדה" (ויקרא ה כ). א"ר הונא: הוא מוצאת? היא והוא צריכים לצאת! "והיא שלחה אל חמיה לאמר" - בקש לכפור. אמרה לו: הכר נא את בוראך. שלך ושל בוראך הן. "הכר נא למי החותמת" - א"ר יוחנן: אמר לו הקב"ה ליהודה: אתה אמרת לאביך "הכר נא", חייך שתמר אומרת לך "הכר נא".¹³

רשב"ם בראשית פרק לח פסוק כו

צדקה ממני - יותר ממני. שאני צויתיה לשבת בית אביה עד יגדל שלה. היא השלימה תנאי שצויתיה, אבל אני לא השלמתי לה תנאי שהתניתי לה כי לא נתתיה לשלה בני. וכן על צדקו נפשו מאלהים, יותר מאלהים. וכן בשאול: "ויאמר אל דוד צדיק אתה ממני" (שמואל א כד ז) - יותר ממני.¹⁴

⁷ באמצע דבריה הרכים של תמר "הכר נא" (שעוד נחזור אליהם), צץ ועולה נושא חמור וכבד יותר של "מידה כנגד מידה". חטא מכירת יוסף מבצבץ ועולה כאן. ראה בגמרא שם (מסכת סוטה!) שהבסיס של כל הסוגיה שם הוא "מידה כנגד מידה". ועוד נראה עניין זה בהמשך. כאן, אמירתה של תמר: "הכר נא", היא שגרמה ליהודה להודות, בין השאר, משום שמילים אלה הזכירו לו את מילותיו שלו ליעקב כשהביא לו את גדי העזים: "הכר נא הכתונת בך היא" - מידה כנגד מידה.

⁸ תמר איננה יוצאת חוצץ כנגד יהודה. היא איננה פונה לגורם שלישי ואינה מאשימה את יהודה במעשה. היא פונה ישירות ואישית אליו. היא מדברת אל לבו ואל מצפונו, בהכנעה וברכות. ראה לשון בראשית רבה פרשה צז: "מהו הכר נא? שא עיניך והכר את בוראך ואל תתבייש מבשר ודם". תמר מודעת היטב למצבה ולכוחה המוגבל. הכל תלוי כעת בהודאתו של יהודה. יודה – תינצל, לא יודה – היא תועלה על המוקד. החפצים שהיא מחזקת בידה, המטה החותמת והפתילים, אינם עדות משכנעת. מי שלא ירצה להודות ולהשתכנע יוכל תמיד לטעון: "הם אבדו לי", "היא גנבה ממני" וכו'. בפרט כאשר כל הסיבה מחפה עליו ונוטה לציוד (ויש להם סיבה טובה, שהרי בעקיפין זה כתם על כולם). כולם נגדה. אבל המדרש נותן לה אשראי רב, שהיא לא הלבינה פני יהודה ברבים (כאילו שיכלה לעשות זאת!). ראה דברי רש"י בגמרא סוטה שם: "ואל ילבין פני חברו וכו' - אף זו נוח היה לה לישרף ואל תלבין פניו. לפיכך שלחה לו אם יודה ויגלה הוא עצמו את הדבר – יגלה, ואם לאו תישרף ולא תגלה היא את הדבר". ראה גם פירוש שטיינזלץ שם.

⁹ ואח"כ בברכת יעקב ליהודה, כל עם ישראל נקראים יהודים. ראה בראשית רבה צח ו, פרשת ויחי: "יהודה אתה יודוך אחיך, אחיך מודים בך אמך מודה בך אני בעצמי מודה לך. אמר רבי שמעון בן יוחאי: יהיו כל אחיך נקראין על שמך. אין אדם אומר ראובני אלא שמעוני אנה, אלא: יהודי אנה". והכל מלאה שנתנה לו את שמו: "הפעם אודה את ה'". יהודי הוא מי שיועד להודות תרתי משמע.

¹⁰ ראה סיפורם בספר דניאל פרק ג. ראה סופם לאחר שניצלו מכבשן האש בגמרא סנהדרין צג ע"א, בראשית רבה נו יא.

¹¹ ראה פירוש רש"י שם: "מנין ידע (יהודה) שממנו היא מעוברת? שמא אף אחרים באו עליה?" (שהרי התחפשה לזונה). בת הקול היא שאישרה שאכן יהודה הוא האב וחזקה את הודאתו. וכן הוא בגמרא מכות כג ע"ב: "א"ר אלעזר, בג' מקומות הופיע רוח הקודש: בבית דינו של שם, ובבית דינו של שמואל הרמתי, ובבית דינו של שלמה. בבית דינו של שם, דכתיב: ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני, מנא ידע? דלמא כי היכי דאזל איהו לגבה, אזל נמי אינש אחרינא [לגבה]! יצאת בת קול ואמרה: ממני יצאו כבושים". וכדברי מדרש בראשית רבה בפרשתנו, פה יב: "מהו ממני? רבי ירמיה בשם ר' יצחק: אמר הקב"ה: אתם תהיו מעידים מה שבגלוי ואני מעיד עליו מה שבסתר". גם אחרי "הכר נא" של תמר ו"צדקה ממני" של יהודה, גם כששניהם מסכימים, אנו זקוקים לבת קול או רוח הקודש על מנת לחתום את העניין. אנו זקוקים לגורם שלישי אובייקטיבי שיכריע. ועוד נשוב לבת קול ורוח קודש זו בהמשך דברינו.

¹² שאפשר לקרוא גם מוצאת, ומכאן בסיס הדרשה. היא מצאה או מצאו אותה.

¹³ מכל שלוש דרשות קצרות אלה אנו למדים שהדברים לא היו פשוטים כלל ועיקר. תמר עברה רגעים קשים ביותר בהם אבדו לה ראיותיה ואילו יהודה, לא מיהר להודות – "בקש לכפור". לא רק המצפון הישיר של יהודה במה שעשה לתמר (ואולי גם לבנו שלמה) שמנע ממנו להיות שלמה) הוא שגרם לו להודות, אלא גם המצפון שלו כלפי אחיו יוסף שמכר ואביו יעקב שהונה. המוטו של מידה כנגד מידה משתלט על התמונה. המילים "הכר נא" של תמר לחלו אצל יהודה הרבה מעבר למקרה הספציפי הזה. וההודאה, לפיכך, הייתה רק אחת בשרשרת ארוכה של טעויות שחלקן עדיין פתוחות ועומדות. אך ההכרה של יהודה: "ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני", אינה מביאה לו נוחם ורגיעה משום שהיא עומדת כנגד זו של יעקב: "ויכרה ויאמר כתונת בני חיה רעה אכלתה" (בראשית לז לג) ושם הרי הפצע עדיין שותת דם! מדוע באמת לא הודה גם לאביו? ועדיין יש כאן תיקון מקומי חשוב. המילים: "צדקה ממני" נאמרו ויצאו מפיו. האם הרחבת היריעה והגורמים הנוספים שנכנסו כאן לתמונה, ממעיטים או שמא דווקא מעצימים את ההודאה של יהודה: "צדקה ממני"?

¹⁴ "צדקה ממני" - כפשוטו, צודקת יותר ממני, היא צודקת ואני לא. הצדק איתה. וכן פירש רמב"ן על הפסוק: "... צדקה במעשיה יותר ממני". וכן הוא במדרש שכל טוב (בובר) על הפסוק: "ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני. כלומר צדקה נפשה יותר ממני, שהרי לדבריה בחזקת היתר נבעלת ולשם שמים, ואני בשוגג בדבר איסור באתי עליה בחזקת זנות". בכך משמש יהודה דגם לכל האנשים הגדולים שהודו במעשיהם ולא בושו. ראה (שוב) הגמרא בסוטה ז ע"ב שכן משביעים את הסוטה החשודה: "אומר לפני דברים של הגדה ומעשים שאירעו בכתובים הראשונים, כגון: אשר חכמים יגידו ולא כחדו מאבותם (איוב טו יח). יהודה הודה ולא בוש,

רש"י בראשית פרק לח פסוק כו

צדקה - בדבריה: ממני - היא מעוברת. ורבותינו ז"ל דרשו שיצאה בת קול ואמרה ממני ומאתי יצאו הדברים.¹⁵

תלמוד ירושלמי מסכת סוטה פרק ט הלכה ו

שלשה מקריות נאמרו בעניין אחד. מה שאמר זה לא אמר זה, ומה שאמר זה לא אמר זה. כיוצא בדבר אתה אומר: "ותאמר הכר נא למי החותמת והפתילים והמטה האלה" - עד כאן אמרה תמר. "ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני כי על כן לא נתתיה לשלה בני" - עד כאן אמר יהודה. ורוח הקודש אמרה: "ולא יסף עוד לדעתה".¹⁶

ספרי במדבר פסקא פח ד"ה אין כל

כיוצא בו אתה אומר: "ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני" (בראשית לח כו). והמקום הכתיב על ידו: "ולא יסף עוד לדעתה" (שם) - כיון שידע שכלתו היא לא יסף עוד לדעתה.¹⁷

מסכת סוטה דף י עמוד ב

ולא יסף עוד לדעתה - אמר שמואל סבא חמוה דרב שמואל בר אמי משמיה דרב שמואל בר אמי: כיון שידעה - שוב לא פסק ממנה, כתיב הכא: "ולא יסף עוד לדעתה", וכתוב התם: "קול גדול ולא יסף" (דברים ה יח).¹⁸

מסכת סוטה דף ז עמוד ב

מה היה סופו? נחל חיי העולם הבא; ראובן הודה ולא בוש, מה היה סופו? נחל חיי העולם הבא. אך דא עקא, איפה יש לנו בתנ"ך אנשים גדולים שהודו בטעויותיהם בדומה ליהודה שאומר בריש גלי: "צדקה ממני"? ראובן שהגמרא מביאה, אינו פשוט כלל ועיקר ונלמד בדרך של דרשה (ראה להלן). מי עוד? רשב"ם מביא את שאול שאמר לדוד: "צדיק אתה ממני", אבל זו הייתה אמירה חד פעמית ולא מנעה את המשך רדיפתו של דוד. מקורות אחרים מביאים את דוד עצמו שמודה פעמיים. פעם בחטא בת שבע, לפני נתן הנביא (שמואל ב יב יג) ופעם בחטא מניית העם (שמואל ב כג י). ואולי גם אחאב (מלכים א כא). מי עוד? הרושם הכללי הוא שהתנ"ך, ספר בראשית בפרט, איננו מסתיר פגמים וטעויות של אנשים מכל הרמות, אבל הודאות עצמיות - אין הרבה. בד"כ, הכתוב הוא שמציין זאת, או משהו אחר (אבימלך לאברהם, למשל). הביטוי "צדיק אתה" ודומיו הם כלפי שמיא. הצדק וההודאה הם, בתנ"ך, בד"כ דרך שמים (או נביא). והפסוק: "צדקו נפשו מא-להים" שמביא רשב"ם היא תוכחה של אליהו לאיוב: האם אתה חושב עצמך צודק יותר מא-להים? (ראה איוב לב ב).

¹⁵ רש"י מציע פירוש אחר ל"צדקה ממני": תמר צודקת, ההיריון הזה, שבגינה פסקתי אך זה עתה: "הוציאה ותישרף" - הוא ממני. יהודה מכיר באבהותו על העובר(ים) שתמר נושאת ברחמה. בחצי השני של דבריו, כשהוא מביא את המדרש, מחזיר אותנו רש"י לרוח הקודש שכבר ראינו לעיל. ואם כך, הרי לנו אפשרות נוספת להבנת הביטוי "צדקה ממני". ראה משנת רבי אליעזר פרשה טז עמוד 311: "רוח הקדש אומרת, צדקה, ויהודה אומר, ממני". פירוש זה נראה שמקטין את הודאתו של יהודה.

¹⁶ וכן הוא בתוספתא מסכת סוטה (ליברמן) פרק ט הלכה ג: "כיוצא בדבר אתה אומר: ותאמר הכר נא למי החותמת - אמרה תמר. צדקה ממני - אמר יהודה. ורוח הקדש אומרת ולא יסף עוד לדעתה. שלשה דברים זה בצד זה. ומי שאמר זה לא אמר זה". רוח הקודש לא באה להעיד על כך שתמר צודקת או בכלל להעיד על מה שקרה בין תמר ויהודה, כי אם לעניין אחר לגמרי: רוח הקודש באה לומר לנו "עד כאן". בשיא הקשר של יהודה עם תמר, בהכרתו באבהותו בעובר(ים) שהיא נושאת ברחמה, פסק גם הקשר הזוגי ביניהם.

¹⁷ מדרש ספרי וספרי זוטא במדבר (פיסקא יא) מצטרפים לשיטת הירושלמי. וכן הוא במקורות רבים נוספים. יהודה מכיר בחטאו ומודה באבהותו על ילדי תמר - ילדיו - אבל מעשה נאצל לא היה כאן, שהרי התפתה לזנות. ראה פירוש אבן עזרא בראשית לח יח: "מרוב תאותו נתן ג' דברים ערבון על דבר קל" - חולשה ופיתוי של רגע. כיון שכך, סליחה, הודאה וחמלה, יש כאן. גם לקיחת אחריות, אומץ וגבורת נפש, יש כאן. "היית כאריה כשאמרת צדקה ממני" - אומר מדרש בראשית רבתי בפרשת וישב. אבל זוגיות אין כאן. חיי איש ואישה אין כאן. יהודה ותמר לא זכו שתהיה שכינה ביניהם (עפ"י סוטה יז ע"א), כפי שזכו רות ובעז אחריהם, שהרי רוח הקודש אומרת: ולא יסף עוד לדעתה. בדרך זו הולכים רוב פרשני המקרא, בראשם רשב"ם (ראה בפרט פירוש רד"ק שעדיין רואה בה קדשה!). ראה גם מדרש אגדה (בובר) במדבר פרק יא שמביא מקבילה וחיזוק לשוני ש"לא יסף" הוא "פסק": "ויתנבאו ולא יספו. שלא הוסיפו להתנבאות אלא באותה שעה, כמו ולא יסף עוד לדעתה (בראשית לח כו)". וגם בעלי תריסין נדרשו הרבה לעניין מההיבט ההלכתי ופסקו שאמנם איסור כלה לא היה כאן, אבל עדיין הייתה ראויה תמר לשלה מדין מצוות ייבום. ולפיכך נמנע יהודה מלשאת אותה לאישה כדת וכדין. ראה חידושי הרמב"ן למסכת יבמות צח ע"א וכן חידושי הרשב"א והריטב"א שם.

¹⁸ כנגד כל המדרשים האחרים, עומדת גמרא זו במסכת סוטה, שבאה אגב בהמשך ישיר לגמרא שהבאנו לעיל אשר מסתיימת במילים: "ממני יצאו כבושים". ולא מצאנו מדרשים נוספים בכיוון זה, להוציא ילקוט שמעוני אך הוא אסופה מאוחרת ומן הסתם מצטט גמרא זו. ומכל פרשני המקרא, רק רש"י מביא דעה זו. איננו יודעים על ילדים נוספים שהיו ליהודה ותמר, אבל מהמעשה המחושב שלה והנמהר שלו, יצא בסוף "בית בישראל". ומה האסמכתא לדעה זו? הפסוק בספר דברים המתאר את קול השכינה במעמד הר סיני: "את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם בהר מתוך האש הענן והענן קול גדול ולא יסף". דא עקא, שעל "לא יסף" זה עצמו נחלקו המפרשים והמדרשים. ראה רש"י שם: "ולא יסף - מתרגמין ולא פסק כי קולו חזק וקיים לעולם. דבר אחר ולא יסף לא הוסיף להראות באותו פומב"י. אבל רשב"ם, אבן עזרא, רמב"ן ורוב המפרשים אומרים שגם "לא יסף" שם הוא לא הוסיף. שהקול של מעמד הר סיני היה אירוע חד פעמי. דווקא על רקע פרשנויות אלה, נראית גמרא סוטה זו ייחודית ושונה. אם אתה מפרש שהקול של מעמד הר סיני "לא פסק כי קולו חזק וקיים לעולם", אז אולי גם קולם של יהודה ותמר והקשר ביניהם "לא פסק כי כולו חזק וקיים לעולם".

כל אותן שנים שהיו ישראל במדבר, היו עצמותיו של יהודה מגולגלין בארון, עד שעמד משה ובקש עליו רחמים. אמר לפניו: ריבונו של עולם, מי גרם לראובן שהודה? יהודה! "וזאת ליהודה"¹⁹ מיד "שמע ה' קול יהודה" – על איבריה לשפא.²⁰ ולא היו מכניסים אותו לשיבה של מעלה ברקיע – ביקש עליו משה: "ואל עמו תביאנו". (ועדיין) לא היה יודע לשאת ולתת בהלכה עם החכמים שם – ביקש עליו משה: "ידי רב לו". (ועדיין) לא הייתה עולה לו השמועה לפי ההלכה – "ועזר מצריו תהיה".²¹

שבת שלום

מחלקי המים

מים אחרונים: חיבור מדרשים הוא דבר 'מסוכן', אבל יש בו גם אתגר משבתי. עפ"י מדרש בראשית רבה פה סימן י תמר הייתה בתו של שם, הוא מלכיצדק עפ"י מסורת חז"ל שעליו נאמר בתורה: "והוא כהן לאל עליון" ולפיכך פסק בתחילה יהודה את דינה לשריפה, כדין בת כהן שזינתה (ויקרא טא ט). לפי מקור זה תמר באה אם כן מבית טוב ויש לה ייחוס מכובד. אפשר לפיכך לתאר את עמידתה כנגד יהודה באמירה "הכר נא", לא כעמידה כנועה ומתרפסת, אלא כעמידה גאה ובוטחת של מי שיודעת שהצדק איתה, מדברת נכוחה ומישירה מבט של 'שווה מול שווה'.

¹⁹ הודאתו של יהודה בחטאו משמשת בית אב להודאות של רבים וטובים, בראשם ראובן, אחיו הבכור. ראה ספרי דברים פסקא שמח: "יחי ראובן ואל ימות וזאת ליהודה וכי מה ענין זה לזה? לפי שעשה יהודה מה שעשה ועמד ואמר: צדקה ממני. כיון שראה ראובן שהודה יהודה, עמד אף הוא והודה על מעשיו. הוי אומר: יהודה גרם לראובן שעשה תשובה. עליהם הכתוב אומר: אשר חכמים יגידו ולא כחדו מאבותם, להם לבדם נתנה הארץ ולא עבר זר בתוכם (איוב טו יח-יט)". אי לכך, לא מגיע ליהודה שיהיו עצמותיו מתפרקים במסע ארבעים שנות המדבר (בהם נשאו לפי המדרש את עצמות כל האחים, לא רק את של יוסף). יהודה לא רק הודה במעשיו, אלא גם גרם לראובן שיודה. ראה אוצר המדרשים (אייזנשטיין) עמוד תקפד שראובן הוא ש"תרם" לתפילת שמונה עשרה את ברכת הרוצה בתשובה ויהודה הוא ש"תרם" את ברכת חנון המרבה לסלוח.

²⁰ מיד נתחברו עצמותיו של יהודה בחזרה. מכאן ואילך נביא את הגמרא בתרגום לעברית עפ"י שטיינזלץ.
²¹ סוף דבר, יהודה לא יצא שלם מכל העניין. למרות שגילה גדלות בהודאתו "צדקה ממני". למרות שהודאה זו משמשת דגם לכל מי שבא להתוודות בעתיד, למרות שהציל את ראובן ולמרות שנסלח ליהודה, לא היו הדברים פשוטים כל כך. אמנם לאחר שמשה מבקש רחמים עליו חזרו עצמותיו למקומם ונתחברו, אך עדיין לא היו מוכנים להכניסו לשיבה של מעלה. וגם משנכנס, לא הבין את דברי התורה שהיו אומרים שם. וגם משהבין, לא זכה להגיע למסקנה ההלכתית של הסוגיה ("לא הוה קם סלקא ליה שמעתא אליבא דהלכתא"). ראה שוב הסוגיה בגמרא שם אשר קשורה בדיני סוטה. רש"י מסביר שהדברים קשורים למכירת יוסף ולעריבותו של יהודה את בנימין. אך לא בכדי נכתבה פרשת יהודה ותמר באמצע סיפור יוסף ואחיו. אמנם "מטרף בני עליה", אך בפרשת תמר התחילה ירידתו: "וירד יהודה – כפרת יהודה, שקרת יהודה ... ירידה היא לו" (בראשית רבה פה). אין סוף טוב לסיפור יהודה ותמר.